

ИЗЛОЖБА „СВИРАЛЕ” ИЗ ЗБИРКЕ МУЗИЧКИХ ИНСТРУМЕНАТА ЕТНОГРАФСКОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ: ПРЕЗЕНТАЦИЈА МУЗЕЈСКИХ ПРЕДМЕТА И СПОНА С НЕМАТЕРИЈАЛНИМ КУЛТУРНИМ НАСЛЕЂЕМ

Изложба „Свирале”, аутора Мирослава Митровића, која је реализована у Етнографском музеју у Београду, од септембра 2020. до почетка фебруара 2021. године, подстакла је на размишљање о презентацији музејских предмета који су у тесној вези са знањима и вештинама свирања традиционалних музичких инструмената, тј. представљају материјалне елементе који су повезани с извођењем и преношењем елемената нематеријалног културног наслеђа – од којих се *фрулашка пракса*, *свирање на кавалу* и *свирање на гајдама* налазе у Националном регистру нематеријалног културног наслеђа Србије, од 2012. године.¹ У даљем тексту приказаћу ову изложбу, њене пратеће садржаје, те указати на спону коју је направила са *живим наслеђем* свирања традиционалних музичких инструмената.

Изложба „Свирале” отворена је поводом обележавања 119 година самосталног рада Етнографског музеја у Београду, на Дан музеја, 20. септембра 2020. године. Од готово 500 предмета који чине Збирку музичких инструмената, њих око 300 чине дувачки инструменти – свирале. На изложби је представљен један део овог фондуса (110 предмета), заједно с архивским фотографијама и аудио и видео-записима, с намером да се пружи свеобухватнији увид у овај сегмент културног наслеђа. Такође, изложбу прати и каталог *Свирале од друге половине 19. века до данас из Збирке музичких инструмената Етнографског музеја у Београду*, аутора Мирослава Митровића. На отварању је говорио др Димитрије Големовић, профеор Факултета музичке уметности у пензији, који је уједно био и рецензент каталога изложбе.

На поставци изложбе „Свирале” предмети су груписани на основу неколико критеријума: према роду (имену) којем припадају, етнографским областима, као и према необичности самих инструмената (нестандардни материјал од којег су израђени, употребни предмети у функцији музичког инструмента и друго). Поставка је употпуњена архивским фотографијама које приказују свираче традиционалних дувачких народних инструмената, као и ефектном мапом географске распрострањености разнородних свирала на

¹ Више информација на: <http://nkns.rs/cyr/lista-elemenata-nematerijalnog-kulturnog-nasledja-republike-srbije-1> (приступљено 14. 4. 2021. г.).

простору Балканског полуострва. Легенде уз изложене предмете исписане су на српском језику, а поред једног броја предмета постављени су и кју-ар кодови (*QR code*), који воде ка снимцима свирања на музичким инструментима на сајту Јутјуб (*Youtube*).

По скидању поставке из изложбеног простора Музеја, изложба „Свирање” наставила је свој живот у виртуелном простору.² Наиме, на сајту *Галерије и музеји* постављена је интерактивна виртуелна тура изложбе у 360 степени. Ову онлајн туру прати уводни текст аутора изложбе о типовима традиционалних дувачких инструмената који су део Збирке Етнографског музеја, начинима њихове набавке, материјалима од којих се праве, као и приликама у којима су се свирали. Узимајући у обзир препоруку да се у години пандемије коронавируса установе културе окрену презентацији својих пројеката и активности преко онлајн платформи, постављање изложбе „Свирање” у виртуелни простор представља добар начин да се дође до шире публике, која није била у могућности да посети изложбу у реалном простору. Такође, значајна је перманентна доступност ове изложбе путем виртуелне туре, јер омогућава публици да јој се изнова враћа, а осим тога, представља и релевантан извор за истраживања из области етнологије и антропологије, етномузикологије и етнокорееологије, као и корисно дидактичко средство за рад с ученицима и студентима различитих образовних установа.

Каталог *Свирање од друге половине 19. века до данас из Збирке музичких инструмената Етнографског музеја у Београду*, штампан на српском језику, подељен је на неколико сегмената. У првом су делу, ослањајући се на Хорнбостел-Сакс класификацију музичких инструмената,³ представљени дувачки музички инструменти по групама: лабијалне свирале (народне флауте), свирале с језичком и свирале код којих се тон добија треперењем усана (народне трубе). Ове се групе, опет, деле на подгрупе, којима припадају различити типови музичких инструмената који се чувају у Музеју. Описани су инструменти, начин њихове израде, свирачка пракса, као и распрострањеност на територији данашње Србије и суседних земаља. Други део текста у каталогу кратко се осврће на градитеље народних дувачких инструмената, врсте материјала и начине на које су инструменти прављени, као и на измене у начину њихове градње, нарочито свирала – фрула, како би

² Виртуелна тура изложбе „Свирање” доступна је на: <https://galerijeimuzeji.rs/?exhibition=svirale> (приступљено 14. 4. 2021. г.).

³ Овај свеобухватан метод класификације музичких инструмената, који се и дан-данас користи, развили су Ерих Мориц фон Хорнбостел (*Erich Moritz von Hornbostel*), аустријски етномузиколог и учитељ музике, и Курт Сакс (*Curt Sachs*), немачки музиколог и један од оснивача модерне органологије (*organology* – наука о музичким инструментима и њиховој класификацији). Овај систем класификације први пут је објављен 1914. године у *Чаконусу за етнологију* Берлинског друштва за антропологију, етнологију и праисторију (*Zeitschrift für Ethnologie*, Vol. 46, 553–590). Видети на: <https://archive.org/details/zeitschriftre46berluoft/page/552/mode/2up> (приступљено 13. 4. 2021. г.).

се одговорило на савремене потребе извођења музике на традиционалним инструментима уз пратњу (народних) оркестара.

У оквиру сегмента *Каталог предмета*, на 285 страна представљено је исто толико свирала, које су поређане по редном броју инвентарисања (*numerus currens*). Поред фотографије предмета, ту се налази још неколико података: инвентарни број; назив предмета; локалитет и период настанка; материјал, начин израде и димензије; опис и историјат предмета. Уз неке од предмета налази се и кју-ар код с кратком легендом, који води на аудио, односно видео-снимак постављен на Јутјубу.

Новина у односу на досадашњи приступ штампању каталога и излагању предмета из категорије музичких инструмената свакако је коришћење кју-ар кодова у сврху презентације додатног садржаја. Скенирањем слике кју-ар кода мобилним телефоном, читалац, односно посетилац одлази на Јутјуб сајт, на којем су постављени кратки аудио и видео-снимци свирања („свирке“) на одређеним инструментима. Већи део снимака, њих осамнаест, постављен је на Јутјуб каналу Етнографског музеја у Београду,⁴ али је аутор, на овај начин, у Каталог инкорпорирао и снимке с других канала на Јутјубу.⁵

Аудио-снимци који се налазе на Јутјуб каналу Музеја обележени су неједначено – неки су насловљени по нумери која се свира, неки по музичком инструменту, неки по свирачу који изводи нумеру, а постоје и три снимка којима у наслову стоји назив каталога, инструмента и Музеја. Такође, понегде је дошло до неподудараности информација на снимку на Јутјуб каналу Музеја и у каталогу.⁶ На појединим местима ова неподудараност се односе на име аутора снимка⁷ или на то да звук на аудио-снимку не одговара опису који је уз њега постављен на Јутјуб каналу.⁸

⁴ Погледати на: <https://www.youtube.com/channel/UCV8X3jd-gibt7Qi7wm4Y48g/videos> (приступљено 13. 4. 2021. г.).

⁵ На пример, за илустрацију свирања на зурлама (Инв. бр. 6347), кју-ар код води на јутјуб канал Дзорлев – ТВ Шоу (*Dzorlev – TV Shows*), на којем се налази видео-снимак *македонског ора*, у извођењу Гоцета Димовског. С друге стране, у краткој легенди у каталогу, аутор наводи назив нумере, место и име извођача, али не и назив Јутјуб канала (Митровић 2020, 193). Видети на: https://www.youtube.com/watch?v=iQ_cNxCF5Tg (приступљено 14. 4. 2021. г.).

⁶ Тако у опису снимка који носи наслов „Каталог свирале – ГАЈДЕ – Етнографски музеј“, стоји „Снимак Димитрија Големовића“. С друге стране, у каталогу, у легенди уз гајде – дилпле (Инв. бр. 8042), која води на овај снимак, пише „Жикино коло (гајде), Славко Цветковић, Лебане (лесковачки крај)“ (Митровић 2020, 218). Видети на: <https://www.youtube.com/watch?v=ahf2kbqsyys&t=2s> (приступљено 14. 4. 2021. г.).

⁷ У опису снимка под насловом „Каталог свирале Двојнице Етнографски музеј“ стоји „Снимио Димитрије Големовић“, док у легенди која иде уз предмет Кавал свирка (Инв. бр. 5616), код кју-ар кода који води на поменути снимак стоји „Шумадинка (двојке), Јован Петровић (1938), Темска / пиротски крај). Снимила Катарина Кнежевић“ (Митровић 2020, 157). Видети на: <https://www.youtube.com/watch?v=Xs6RN0UPGrA> (приступљено 14. 4. 2021. г.).

⁸ Као опис уз снимак под називом „Крстивоје Суботић“ стоји „Снимио Димитрије Големовић Шестица (фрула), Крстивоје Суботић (1924–2004), Осеченица (Колубара)“, а на снимку се чује звук дилпи <https://www.youtube.com/watch?v=RdMJz1Koc9s&t=8s> (приступљено 14. 4. 2021. г.).

Коришћење аудио и видео-материјала за потребе свеобухватнијег представљања музичких инструмената одличан је начин да се употпуни презентација ове врсте предмета материјалне културе, али је неопходно да садржај који се у ову сврху поставља у виртуелни простор буде уједначен и да садржи прецизне и релевантне информације. Имајући у виду да је то материјал који неограничено, али и независно, може да стоји на Јутјуб каналу Музеја, за истраживаче, стручњаке, али и ширу јавност, било би корисно да у опису снимка може да се прочита обухватнија информација о целини којој овај снимак припада, као и на који се конкретно предмет из каталога *Свирале од друге половине 19. века до данас из Збирке музичких инструмената Етнографског музеја у Београду* односи.

Ипак, најбољи начин који посетиоцу (био он познавалац, заљубљеник или само заинтересован за упознавање с традиционалним музичким инструментима с ових простора) може да дочара вредност, шароликост и значај ових етнографских културних добара остварен је успешном реализацијом пратећих програма, у оквиру којих су умеће свирања на овим народним инструментима показали махом млади свирачи из различитих крајева Србије.

Током октобра и новембра 2020. године у изложбеном простору Етнографског музеја у Београду одржана су четири концерта⁹ свирања на традиционалним музичким инструментима. Први је наступио Влада Баралић, мајстор фруле и професор фруле у Музичкој школи „Мокрањац” у Београду, с пријатељима из Бруса – фрулашима и фрулашицама из Културно-уметничког удружења „Копанничка фрула”, Брус. Друго концертно вече било је посвећено народном свирачу Ивану Томићу,¹⁰ дугогодишњем сараднику Етнографског музеја из села Осаница код Жагубице, а на програму је била традиционална влашка музика фрулаша и фрулашица из хомољског краја.

Манифестација Сабор фрулаша Србије „Ој, Мораво” из Прислонице¹¹ код Чачка представила се треће концертне вечери. Тада су наступили побед-

⁹ Иницијално је планирано одржавање још двају концерата, од којих је један требало да буде посвећен представљању дувачких инструмената динарске зоне (дипле, гајде и мјешине) и на којем је требало да наступи Милан Вашалић, а други би окупио све учеснике у пратећим програмима у оквиру изложбе „Свирале”, чиме би се она заокружила. Нажалост, због неповољне епидемиолошке ситуације изазване епидемијом вируса SARS-CoV-2 у Србији, ови програми нису реализовани.

¹⁰ Иван Томић (1945–2019) био је самоуки свирач влашке народне музике и градитељ традиционалних дувачких музичких инструмената. У 2004. години основао је школу фруле при Удружењу фрулаша и етномузичара „Флујер” из Осанице, кроз коју је прошло око педесет свирача, а коју, након Иванове смрти, воде његове ученице – сестре Ирена и Марина Марић из Осанице. За потребе систематског попуњавања Збирке музичких инструмената Етнографског музеја у Београду направио је око двадесет и пет инструмената, различитих облика и назива, попут свирале од трна, свирале-гране, свирале-штапа, свирале од тикве, фруле-мотке, рикала „бушена” и других. У оквиру различитих програма сарадње с локалним заједницама и носиоцима наслеђа, Иван Томић често је наступао у Етнографском музеју, показујући и преносећи на заинтересоване своје знање и умеће свирања на фрули, дудуку, свирали-штапу, свирали-грани и рикалу.

¹¹ Сабор фрулаша Србије „Ој, Мораво” из Прислонице је, у сарадњи с Музиколошким институтом САНУ, био предлагач за упис *фрулашке праксе* у Национални регистар немате-

ници¹² претходна три Сабора фрулаша, уз оркестар Бобана Продановића. Наступу је присуствовао и фрулаш Борислав Бора Дугић, старешина манифестације, а на концерту је говорила Лепосава Милошевић Сибиновић, академски сликар и вајар и овогодишњи домаћин Сабора. Четврти концерт у оквиру пратећег програма изложбе „Свирале” одржала је Неда Николић¹³, једна од најбољих младих фрулашица Србије, с гостима¹⁴.

Ови концерти изазвали су нарочиту пажњу у локалним заједницама из којих долазе свирачи који су наступали, тако да је начињено неколико краћих прилога, као и снимака комплетних концерата,¹⁵ на којима се види умеће свирања ових традиционалних народних инструмената, али се

ријалног културног наслеђа Србије. <http://nkns.rs/cyt/popis-nkns/frulashka-praksa> (приступљено 12. 4. 2021. г.).

¹² Због неповољне епидемиолошке ситуације, овогодишњи 33. Сабор фрулаша није одржан у Прислоници, па су организатори ове манифестације током 2020. године спровели низ активности, у временским периодима и на местима где је то било могуће. С тим у вези, концерт у оквиру пратећег програма изложбе „Свирале” најавили су и промовисали као „дар Београду”, односно као завршни програм којим су заокружене активности у текућој години. На концерту је наступило десеторо свирача, који су били победници у категоријама изворног и савременог свирања на фрули. У категорији изворног свирања наступили су: Јелисавета Шутић (категиорија младих од 12 до 16 година), Далибор Тодоровић из Рашке, Стефан Радвановић из Метовнице, Вељко Петронијевић из Новог Пазара и Душан Антић из Пирота. У категорији савременог свирања публици су се представили: Дарко Прелић из Нове Вароши, Јанко и Богдан Лукић из Крагујевца и Светозар Шутић из Београда. <https://etnografskimuzej.rs/vesti-i-dogadjanja/koncert-11/> (приступљено 9. 4. 2021. г.).

¹³ Неда Николић, солиста на фрули, завршила је студије етномузикологије и етнокореологије на Факултету музичке уметности у Београду, а своје умеће свирања на фрули усавршавала је код маестра Боре Дугића и у Музичкој школи „Стеван Мокрањац” у Краљеву. Поред свирања традиционалних мелодија, свира и етно-цез. Такође, уме да свира дудук, кавал и гајде, а од класичних инструмената флауту, саксофон и клавир. Током своје каријере учествовала је на бројним манифестацијама у земљи и иностранству и добитница је многих награда, међу којима су: награда Свеукупног победника Сабора фрулаша у Сопоту, прва награда Сабора фрулаша у Прислоници у категорији јуниора, као и прво место на светском Интернет музичком такмичењу (*Internet music competition*) у категорији традиционалних инструмената. Била је предавач на радионици свирања фруле која је одржана под покровитељством Министарства културе и информисања и на иницијативу Факултета музичке уметности, а већ неколико година налази се на позицији члана жирија на републичком такмичењу фрулаша Србије. Више на: www.nedanikolic.rs, <https://www.novosti.rs/вести/насловна/репортаже.409.html:861730-На-фрули-свира-етно-цез-Неда-из-Ковина-спаја-старе-и-модерне-мелодије> (приступљено 9. 4. 2021. г.).

¹⁴ Међу гостима Неде Николић, наступили су: Александар Софронјевић (хармоника), Вељко Ненадић (клавир), Лука Косановић (кавал), Александар Петровић (контрабас, тамбура), Небојша Брдарић (фрула) и Александар Тирнанић (вокал). <https://etnografskimuzej.rs/vesti-i-dogadjanja/koncert-u-etnografskom-muzeju/>. (приступљено 9. 4. 2021. г.)

¹⁵ Овде се пре свега мисли на прилоге на Јутјуб каналу интернет новина из Брусца – *Стварност онлајн* (<https://www.youtube.com/watch?v=h8ukS7oPAf0>; https://www.youtube.com/watch?v=ipb_jylQX1c), ТВ *Галаксије 32* из Чачка (<https://www.youtube.com/watch?v=paa01Slk2kM>; <https://www.youtube.com/watch?v=UeGLHfBVco>), као и Регионалне телевизије *Телемарк* из Чачка (<https://www.youtube.com/watch?v=8k8URWuhjsQ>). (приступљено 9. 4. 2021. г.)

пружају и основне информације о изложби „Свирале”, њеној концепцији и садржају. Доступност снимака концерата на Јутјубу изузетно је важна, имајући у виду ограничења броја посетилаца који су могли присуствовати концертима уживо.

Ствараоце који и дан-данас свирају на традиционалним музичким инструментима Унескова Конвенција о очувању нематеријалног културног наслеђа (2003)¹⁶ препознаје као носиоце традиционалних знања и вештина, која се, у оквиру заједнице, преносе с генерације на генерацију и препознају и чувају као део њиховог културног наслеђа (њиховог идентитета), које им даје осећај континуитета. Вештине свирања на народним инструментима испољавају се у домену извођачких уметности, али је неретко случај да је музика – било традиционална, или она која се изводи на традиционалним инструментима, али у савременим аранжманима и жанровима, саставни део других домена нематеријалног културног наслеђа, као што су ритуали, свечани догађаји или усмене традиције.¹⁷

Преношење знања и вештина свирања традиционалних музичких инструмената на млађе генерације у оквиру заједнице, у овом случају, преко локалних школа фруле и других дувачких инструмената, али и организовање манифестација, попут сабора фрулаша на локалном и националном нивоу, смотри, фестивала, као и наступа у установама културе, представља сигуран и прави начин очувања нематеријалног културног наслеђа у заједницама из којих је потекло и у којима се практикује деценијама уназад. У том смислу, охрабрујућа је чињеница да је у оквиру пратећег концертног програма изложбе „Свирале” наступило много младих извођача, носилаца наслеђа, који су се определили да наставе свирачку традицију из свог краја.

Аутор изложбе „Свирале” одлично је антиципирао да сâмо излагање музејских предмета (музичких инструмената), ма колико они били интересантни по свом облику, резбарији, натписима, зооморфним и антропоморфним мотивима, комбинацији материјала или измењеној оригиналној функцији предмета (свирала-штап, свирала-грана), неће моћи да пружи свеобухватну слику о овим традиционалним музичким инструментима. Стога је било неопходно уврстити снимке музицирања на овим инструментима и укључити свираче из локалних заједница, који на прави начин показују богатство мелодија, сазвучја, као и широке могућности свирања и импровизације. Тек кроз непосредно упознавање са звуком који производе ови дувачки инструменти могуће је спознати их у потпуности, али и сагледати однос свирача према самом инструменту, те и даље виталној свирачкој пракси.

С друге стране, укључивање носилаца нематеријалног културног наслеђа (свирача традиционалних дувачких инструмената) указује на отвореност Етнографског музеја у Београду за сарадњу с локалним заједницама

¹⁶ Текст Конвенције доступан је на: <http://www.nkns.rs/sites/default/files/documents/konvencija.pdf> (приступљено 9. 4. 2021. г.)

¹⁷ Видети на: <http://nkns.rs/cyr/izvodjachke-umetnosti> (приступљено 9. 4. 2021. г.)

у области очувања *живог наслеђа*. Овај пример добре праксе представља проактивни модел рада стручњака у култури и установа које се баве заштитом културног наслеђа – заједнички рад на презентацији и промоцији нематеријалног културног наслеђа путем изложби, стручних публикација и сличног, уз активно учествовање појединаца, група и локалних заједница које су његови носиоци и које то *живо наслеђе* изнова стварају, преносе с генерације на генерацију и управљају њиме.

мрр Наташа Младеновић Рибич
Центар за нематеријално културно наслеђе

Izložba Svirale iz zbirke muzičkih instrumenata Etnografskog muzeja

Etnografski muzej u Beogradu
20.04.2020. do 26.12.2020. godine
www.etnografskimuzijm.com

gripih. Na izložbi je uključeno više od 1000 objekata koji su prikazani u okviru izložbe. Izložba je otvorena za sve posetioce i pruža priliku da se upozna sa bogatom tradicijom muzičkih instrumenata Etnografskog muzeja. Izložba će biti otvorena do kraja godine i pruža priliku da se upozna sa bogatom tradicijom muzičkih instrumenata Etnografskog muzeja.

Naši posetioци su pozvani da se upozna sa bogatom tradicijom muzičkih instrumenata Etnografskog muzeja. Izložba će biti otvorena do kraja godine i pruža priliku da se upozna sa bogatom tradicijom muzičkih instrumenata Etnografskog muzeja.

Izložba će biti otvorena do kraja godine i pruža priliku da se upozna sa bogatom tradicijom muzičkih instrumenata Etnografskog muzeja. Izložba će biti otvorena do kraja godine i pruža priliku da se upozna sa bogatom tradicijom muzičkih instrumenata Etnografskog muzeja.

Izložba će biti otvorena do kraja godine i pruža priliku da se upozna sa bogatom tradicijom muzičkih instrumenata Etnografskog muzeja. Izložba će biti otvorena do kraja godine i pruža priliku da se upozna sa bogatom tradicijom muzičkih instrumenata Etnografskog muzeja.

Izložba će biti otvorena do kraja godine i pruža priliku da se upozna sa bogatom tradicijom muzičkih instrumenata Etnografskog muzeja. Izložba će biti otvorena do kraja godine i pruža priliku da se upozna sa bogatom tradicijom muzičkih instrumenata Etnografskog muzeja.

